

T.b.v. de RvB-vergadering van 15 oktober 2024

De beleidsmedewerkers van SBK rapporteren in de Wetenswaardigheden periodiek over zaken die voor iedereen van belang kunnen zijn. De Wetenswaardigheden worden ná behandeling in de RvB-vergadering **openbaar** gemaakt.

Wetenswaardigheden

Afdeling Kenniscentrum

Sociaal domein gebaat bij continuïteit beleid en toegankelijk kenniscentrum

Dat concludeert de WRR in haar Working Paper '[Kennisversterking in het sociaal domein. Ervaringen en opties uit het veld](#)'. In een onderzoek naar de gedecentraliseerde uitvoering van de sociale wetten van het ministerie van SZW stonden twee vragen centraal als het gaat over de rol van de overheid: 1) welke deskundigheid heeft de landelijke overheid nodig om de centrale regie te kunnen voeren en hoe deze te organiseren; en 2) welke deskundigheden hebben gemeenten nodig om hun taken met betrekking tot participatie, schuldhulpverlening en inburgering lokaal uit te voeren en hoe dienen deze deskundigheden te worden verbeterd, geborgd en benut?

De WRR onderscheidt 4 dimensies aan deskundigheid binnen het sociale domein, te weten vakkennis, veldkennis, proceskennis en vaardigheden en uitvoeringskennis en vaardigheden. Met de vak- en veldkennis bij het ministerie van SZW is het redelijk goed gesteld. Er is een goede kennis van het institutionele veld. Daarentegen constateert de WRR op basis van een literatuurstudie en 28 gesprekken in het veld dat er sprake is van een *gering institutioneel geheugen en vluchtige vakkennis*. De regierol van het ministerie van SZW komt onvoldoende uit de verf. De huidige kennisopbouw kenmerkt zich vooral door een vluchtige uitwisseling van kennis of tijdelijke pilots. Ook bij gemeenten staat de vak- en veldkennis onder druk door een gering institutioneel geheugen en de toegenomen roulatie onder gemeenteamttenaren.

Met betrekking tot proces- en uitvoeringskennis bij het ministerie constateert de WRR dat *uitvoeringssignalen onvoldoende doordringen* en dat er *meer ruimte voor innovatie* geboden zou kunnen worden. Bij de gemeenten is de *uitvoeringskennis* langzamerhand *weer op orde, maar ontbreken de middelen* om toegenomen taken rondom regionale samenwerking, aanbesteding, inkoop en ICT goed uit te kunnen voeren.

Voor het dichten van de hiaten in de *vluchtige kennisbasis* in het sociale domein schetst de WRR drie lijnen om te werken aan kennisversterking in het sociaal domein. Ten eerste het zorgdragen voor *meer continuïteit van het beleid en een stevige ondersteunende kennisbasis*. Hiervoor is een beleidsagenda voor de langere termijn nodig evenals een toegankelijk kenniscentrum met daarin bruikbare instrumenten voor specifieke doelgroepen van beleid. Ten tweede het verder uitbouwen van *communities of practice of leernetwerken* voor gemeenten. Door te werken aan een permanente leercultuur kunnen medewerkers vakkennis over effectieve interventies combineren met hun eigen ervaringskennis en met lokale kennis over de context waarbinnen en de personen voor wie interventies effectief zijn. Ten derde *het versterken van professionalisering binnen het sociaal domein*. Door beroepsprofielen en beroepsethiek te ontwikkelen kunnen organisaties de professionaliteit van medewerkers erkennen en waarderen.

Met betrekking tot het laatste punt wordt door de onderzoekers gewezen op de grote omloopsnelheid van medewerkers in het sociaal domein. Vanuit het veld wordt bepleit dat er grenzen gesteld moeten worden aan de snelle roulatie van leidinggevenden en beleids- en uitvoeringsfunctionarissen bij het ministerie van SZW en gemeenten. De snelle roulatie draagt bij aan de verzwakking van de kennisbasis en aan het staccato karakter van het beleid.

Psychologische drempels die bijdragen aan niet-gebruik

UWV Kennisthema Bestaanszekerheid

Waarom maken mensen geen gebruik van sociale voorzieningen, terwijl ze er wel recht op hebben? Niet-gebruik is voor UWV een belangrijk onderwerp, direct als het gaat om niet-gebruik van bijvoorbeeld de Toeslagenwet. Deze kent een relatief hoog niet-gebruik waarbij het niet-gebruik het hoogst is onder de Wajong en de IOW. Kenniscentrum SBK is voorbereidingen aan het treffen om een nieuw kennisthema bestaanszekerheid te starten. Onderzoek naar niet-gebruik zal hier ook een onderwerp in zijn.

Olaf Simonse (onderzoeker bij het Kenniscentrum Psychologie en Economisch Gedrag van de Universiteit Leiden) verdedigde onlangs zijn [promotieonderzoek naar financiële stress en niet-gebruik sociale voorzieningen en toeslagen](#). Hierbij keek hij naar algemene houdingen tegen over sociale voorzieningen en ging hij specifiek in op de zorgtoeslag en de kinderopvangtoeslag van Dienst Toeslagen. Zijn onderzoek liet oa zien dat angst voor terugvordering en wantrouwen tegenover de overheid kunnen bijdragen aan niet-gebruik van sociale voorzieningen. Ondanks dat dit onderzoek zich niet specifiek richt op UWV regelingen zijn de onderzoeksmethoden en uitkomsten ook relevant voor UWV. Eerder onderzoek naar niet-gebruik van sociale voorzieningen ging vooral over de omvang en kenmerken van niet-gebruikers (zie bijv. [Niet-gebruik van de Algemene Bijstand](#) of [Niet-gebruik van de Toeslagenwet](#)). Het huidige onderzoek geeft een inkijkje in de mogelijke psychologische oorzaken van niet-gebruik.

Wat zijn drempels voor het doen van een aanvraag?

Simonse deed een serie van onderzoeken naar mogelijke psychologische oorzaken van niet-gebruik. Uit deze onderzoeken kwamen de volgende inzichten:

- [Gepercipieerd recht](#). Veel burgers denken ten onrechte dat ze geen recht hebben op toeslagen. Ook vinden burgers het moeilijk om overzicht te houden over de complexiteit van verschillende regelingen bij verschillende instanties met verschillende criteria waar ze eventueel gebruik van kunnen maken.
- [Angst voor terugvorderingen](#). Eerdere negatieve ervaringen met een terugvordering zijn voor veel burgers een belemmering voor het gebruik van een sociale voorziening. Ook het hebben van een schuld versterkt het negatieve effect van een terugvordering op niet-gebruik.
- [Administratieve rompslomp](#), bijvoorbeeld veel formulieren moeten aanleveren om in aanmerking te komen voor een sociale voorziening, houdt burgers tegen om een aanvraag te doen.
- [Het gevoel van schaamte en stigmatisering](#) spelen een rol bij het aanvragen van lokale regelingen.
- [Onbegrip en wantrouwen tegen de overheid](#). Mensen begrijpen vaak niet waar een terugvordering vandaag komt. Ook hebben ze vaak het beeld dat 'de overheid' alles van ze weet en vinden het dan wrang dat 'de overheid' niet heeft zien aankomen dat ze te veel toeslag hebben ontvangen.
- [Sociale steun](#), zoals een familielid of een professional die mee kan kijken werkt juist positief voor het doen van een aanvraag.

Financiële stress gaat samen met een verslechterde mentale gezondheid

Financiële stress treedt op wanneer mensen geldgebrek of een gebrek aan controle over hun financiële situatie ervaren, piekeren en zich zorgen maken over geldzaken. Eerder onderzoek liet al een verband zien tussen financiële stress, korte-termijnfocus en mentale en fysieke gezondheidsproblemen. Simonse deed onderzoek naar het verband tussen financiële stress en mentale gezondheid tijdens de COVID-19-pandemie. Hij volgde Nederlandse huishoudens aan half jaar. Het onderzoek liet zien dat een verandering in het gevoel van financiële stress samenging met een verandering van mentale gezondheid; hoe meer het gevoel van financiële stress hoe slechter het ging met de mentale gezondheid. Ook het ontbreken van inkomen uit werk en spaargeld, en het hebben van meerdere schulden voorspelden een toename van financiële stress en daarmee een verslechterde mentale gezondheid.

Het vervolg

Na zijn promotie-onderzoek gaat Simonse verder met het onderzoeken van niet-gebruik. Met micro-data van het CBS doet hij momenteel onderzoek naar het gebruik van de zorgtoeslag. De onderzoeksvraag: als mensen in jaar X een terugvordering hebben gekregen bij één van de toeslagen, vragen ze dan in de jaren erna wel of niet een zorgtoeslag aan? Simonse verwacht volgend jaar de onderzoeksresultaten te kunnen delen.

